

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Pražská záchranná služba, její vznik
a společensko-kulturní kontext**

Klára Fikejzová

Praha 2012

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

**Pražská záchranná služba, její vznik
a společensko-kulturní kontext**

Klára Fikejzová

Vedoucí práce:

Mgr. Karel Šima, Ph.D.

Katedra antropologických a historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Praha 2012

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Praha, duben 2012

Poděkování

Na tomto místě chci poděkovat Mgr. Karlu Šimovi, Ph. D. za cenné připomínky, poskytnuté rady a čas věnovaný vedení bakalářské práce.

OBSAH

1. ÚVOD	1
2. VÝKLAD ZÁKLADNÍCH SPOLEČENSKÝCH A KULTURNÍCH PROMĚN V 19. STOLETÍ	3
2. 1. Proměny obyvatelstva v českých zemích v 19. století.....	3
2. 2. Změny v kultuře a politice.....	4
2. 3. Sociální změny.....	5
2. 4. Praha – „královské hlavní město království českého“.....	6
3. VÝVOJ LÉKAŘSTVÍ V MODERNÍ VĚDU	7
3. 1. Hygiena.....	7
3. 2. Zdraví – předmoderní pojetí.....	9
3. 3. Osvícenské reformy ve zdravotnictví.....	10
3. 4. Moderní pojetí zdraví.....	11
4. DOBROVOLNÝ SBOR OCHRANNÝ	14
4. 1. Vznik sboru.....	14
4. 2. Policejní ředitelé a vývoj spolku.....	17
4. 3. Pole působnosti sboru ochranného.....	22
4. 4. Z dostupných výročních zpráv z let 1897 – 1910.....	23
5. ZÁVĚR	28
6. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	31
6. 1. Literatura.....	31
6. 2. Prameny.....	31
7. SUMMARY	33
8. PŘÍLOHA	34

1. ÚVOD

Cílem této bakalářské práce je popsat vznik a osvětlit kontext vzniku „*Sboru dobrovolných ochránců při požárech a živelných pohromách v Praze*“, dnešní Zdravotnické záchranné služby hlavního města Prahy. Vzhledem k tomu, že vývoj spolku velmi úzce souvisí s lékařstvím, do tématu zahrnu celkový vývoj zdravotnictví a proměnu pohledu na zdravotnictví, včetně zrodu moderního medicínského diskurzu. Bezprostředním důvodem, proč jsem si téma vybrala, je moje práce redaktorky na tiskovém oddělení Zdravotnické záchranné služby hlavního města Prahy – územního střediska záchranné služby. Díky této skutečnosti je pro mě snadnější přístup k potřebným informacím o vzniku organizace, a to právě z pozice mé práce. Všechny dostupné materiály nejsou doposud zpracovány, i v rámci organizace je snaha nalézt další písemnosti a články dokladující naši činnost a upozornit tak širokou veřejnost na počátky této velmi potřebné a v dnešní době bohužel málo doceňované profese. To je třeba zdůraznit především proto, že Zdravotnická záchranná služba hlavního města Prahy, která oslaví dne 8. prosince 2012 stopadesáté páté výročí své existence, je nejstarší záchrannou službou ve Střední Evropě. Tato skutečnost si, dle mého názoru, zaslouží všeobecnou pozornost.

Bakalářská práce je členěna do pěti základních kapitol a několika dílčích podkapitol. Po úvodu, kde vysvětluji téma práce, metody bádání a pramennou základnu, považuji za nezbytné vyložit základní společenské a kulturní proměny v kontextu vznikajících velkoměst v 19. století. K tomu využiji především práci Mileny Lenderové, Tomáše Jiráka a Marie Mackové s názvem *Z dějin české každodennosti: Život v 19. století*. Kniha se pohybuje na pomezí historie kultury, antropologie a dějin všedního dne. Zabývá se společenskými vrstvami i jednotlivci a jejich každodenním životem. Autoři se snažili o zachycení všeho podstatného z oblasti soukromé, veřejné i náboženské, tj. např. dobových rituálů, činností a stereotypů ve společenské a kulturní proměně.

V následující kapitole se budu věnovat postupnému vývoji lékařství v moderní vědu. Zde zmíním mimo jiné tehdejší náhled populace na hygienu a zdraví. Přes přísné dodržování hygienických zásad v nemocnicích a ordinacích až k reformě zdravotnictví a vzniku zdravotních a humanitních ústavů a spolků. Pozastavím se nad snahou

o izolaci nemocných a pokusy o první pomoc. 19. století představuje přerod v oblasti poskytování medicínské péče a vnímání medicíny lidmi. Bylo to období specializace, rozdělení lékařské vědy i praktické medicíny. Zde budu vycházet z publikace Daniely Tinkové, *Tělo, věda, stát: Zrození porodnice v osvícenské Evropě*. A to zejména pokud jde o pojem medikalizace. Z další současné odborné historické literatury bych chtěla vycházet nejvíce z knihy *Dějiny lékařství v českých zemích*, protože práce je tematicky zaměřena na český prostor. Publikace mimo jiné obsahuje množství statistických údajů a podrobný vývoj legislativy v oblasti zdravotnictví.

Stěžejní kapitolou této práce se stane kapitola o vzniku „Sboru dobrovolných ochránců při požárech a živelných pohromách v Praze“. Bude se jednat především o kontext vzniku spolku a přiblížení jeho existence v prvních desetiletích. Zde se zaměřím především na konkrétní příklady činnosti spolku, na jeho významné členy nebo na způsob jeho financování. K tomu mi budou pomáhat především dobové zprávy o zásazích. Zde budu čerpat převážně z historických pramenů, mezi něž patří dobový tisk. Jedná se především o tyto tituly: *Pražské noviny*, *Pražský deník*, *Posel z Prahy*, *Národní listy*, *Národní politika*, *Hasičský kalendář rodinný*, *Právo lidu*, *Věstník obecný král. Hl. města*. Dále využiji možností, které nabízí Archiv hl. m. Prahy a budu čerpat z následujících materiálů: Výpis ze spolkového katastru, Výroční zprávy dobrovolného sboru ochranného a z dostupné Zprávy o zdravotních poměrech královského hlavního města Prahy v letech 1897-1909 v knihovně hl. města Prahy.

V samotném závěru upozorním na hlavní výsledky práce a pokusím se o ucelený pohled na dané téma a o shrnutí této složité problematiky. Zamyslím se nad historickým vývojem záchranné služby a nad problémy, které přetrvávají.

2. VÝKLAD ZÁKLADNÍCH SPOLEČENSKÝCH A KULTURNÍCH PROMĚN V 19. STOLETÍ

2.1. Proměny obyvatelstva v českých zemích v 19. století

„Dlouhé“ 19. století začíná rokem 1789, kdy se Francouzská revoluce stala spouštěcím mechanismem pro ekonomické, sociální a politické změny v celé Evropě a končí sarajevským atentátem - začátkem první světové války. Tyto rozsáhlé změny vedly k zásadním změnám ve struktuře obyvatelstva. Někdejší stavovské uspořádání se změnilo v uspořádání směřující k vytvoření občanské společnosti.¹

Novou hybnou sociální skupinou se stala buržoazie, která stavěla svou skupinovou identitu na kapitalistických možnostech podnikání, liberálních právech a občanské společnosti. Příslušníci této vrstvy se původně rekrutovali z různých sociálních vrstev – liberální šlechta, měšťanstvo ale také marginální vrstvy, kterým se podařilo během napoleonských válek zbohatnout. Průmyslová revoluce se nevyhnula ani střední Evropě. Měnily se principy a společenské modely ve společnosti. V průběhu 19. století se habsburská říše proměnila z osvícenské absolutistické monarchie na konstituční monarchii, v níž panovník zůstal nedotknutelný, přestal být odpovědný pouze Bohu, ale také parlamentu složenému z volených zástupců občanů. Bohatství nepocházelo jen z půdy, postupující industrializace vytvořila silnou základnu v tovární výrobě. Byla vybudována a rozšiřovala se moderní síť měst a dopravní síť. Lidé znali a využívali řadu technických vynálezů. Vynález elektřiny jim usnadnil život, své uplatnění našla v průmyslu, dopravě, domácnostech i na veřejných prostranstvích. Vzrostla průměrná délka života, klesla kojenecká i dětská úmrtnost.² Hospodářské proměny, rychlý průmyslový rozvoj znamenal nárůst dělnické třídy a s ním spojený přesun obyvatelstva z venkova do měst. Industrializace českých zemí zajišťovala habsburské monarchii dvě třetiny tehdejší průmyslové produkce. V sousedství velkých měst vyrůstalo množství činžovních domů, které tvořily dělnická předměstí.³

¹ LENDEREROVÁ, M.; JIRÁNEK, T.; MACKOVÁ, M., *Z dějin české každodennosti: Život v 19. století*, str. 9

² Tamtéž., str. 10 - 11

³ ČORNEJ, P. *Dějiny českých zemí*, str. 106 - 107

2.2. Změny v kultuře a politice

Koncem 18. století se začalo v českých zemích projevat české národní obrození, tedy snaha o obnovu české kultury a jazyka a později i o získání politické moci stranami, zastupujícími zájmy českého etnika. Čeští umělci se snažili upevňovat národní sebevědomí, vraceli se ke slavné minulosti. Pobělohorská porážka byla považována za neštěstí. Začala doba napodobování starších děl v novostavbách i rozsáhlých přestavbách. Tento romantický historismus čerpal především z anglických a německých vzorů a inspiroval se postupně všemi stavebními styly i kombinováním jejich prvků. Zanechal po sobě množství staveb: hrady a zámky přestavěné do podoby královských sídel, radnice, kostely, divadla, školy, lázeňské budovy, penziony i celé bloky městských domů. Novorenesance se stala výrazovým prostředkem pro znovuzrození českého národa - národní obrození, symbolem vlastenecké svéprávnosti v umění i politice. Sebevědomí českého národa vyjadřovala mimo jiné například impozantní stavba budovy Národního divadla, dále budova Rudolfiny či Národního muzea. Těsně před koncem 19. století přijalo české prostředí secesi, po vzoru nedaleké Vídně. Vznikly četné vily, činžovní domy, ale i budovy reprezentační – hlavní nádraží v Praze či Obecní dům v Praze. Roku 1891 se konala slavná Všeobecná zemská jubilejní výstava.⁴

V roce 1860 začal vycházet česky psaný politický list *Čas*, silnější odezvu však zaznamenaly *Národní listy* vydávané od 1. ledna 1861 Juliem Grégrem. Ženy se mohly těšit z prvního módního časopisu s názvem *Lada*. Dále vznikala mnohá kulturní a sportovní sdružení, některá z nich se mohou dodnes pyšnit svojí existencí. Jedná se například o pěvecký spolek Hlahol, kde prvním sbormistrem byl Bedřich Smetana. Za zmínku určitě stojí tělocvičná organizace Sokol. Česká společnost rozvíjela rovněž politiku, ta se štěpila do několika proudů. Byly to skupina liberálů kolem Františka Palackého a F. L. Riegra. Skupina se snažila získat na svou stranu šlechtu, která však byla kosmopolitní a nedůvěřovala demokratickým ideálům. Uvnitř národního tábora se zrodil směr tvořený stoupenci radikální demokratické politiky, tzv. mladočeši, vyjadřující zájmy živnostníků, řemeslníků i bohatých sedláků, k představitelům patřili např. Karel Sladkovský a bratři Eduard a Julius Grégrové. Postupně se tak v rámci

⁴ČORNEJ, P. *Dějiny českých zemí*, str. 106 - 107

národní strany vyprofilovaly dva proudy *staročeši* a *mladočeši*.⁵ Určitou dobu zaujímaly oba proudy shodné postoje; k definitivní roztržce došlo roku 1874.

2.3. Sociální změny

Na začátku 19. století se lidé narodili, vstoupili do manželství a také umírali zpravidla ve stejném farním obvodu. Po roce 1900 to už nebylo pravidlem. Obyvatelé evropských zemí, Česko nevyjímaje, putovali za prací. Migrace usnadňovala mobilitu sociálního statusu, vazba na konkrétní místo se zmenšovala, domovem již nebyla konkrétní obec, ale vlast, což bylo důsledkem stále více se projevujícího nacionalismu. Zájem o politiku se týkal čím dál větší části obyvatelstva. Industrializace a s ní spojená urbanizace zasáhla do života lidí. Postupem času se rozpadal model široké rodiny, která zabezpečovala všechny generace rodinného společenství založeného především na půdorysu společného hospodaření, ve prospěch jedno jádrové rodiny, která více odpovídala zvýšené sociální mobilitě a nové organizaci práce. Tato „buržoazní“ rodina se stává součástí ideologie státu pod heslem *rodina je základ státu*, smysl pro rodinu je, vedle smyslu pro povinnost, považován za nejvznešenější stránku mravnosti.⁶

V takto definované rodině se muž ze střední vrstvy stal představitelem veřejné sféry, žena pak představitelkou sféry soukromé, muži podrobené. Tato soukromá sféra akceptovala roli ženy jako hospodyně a zároveň matky a manželky. Hlavním posláním ženy bylo podle tohoto modelu být milující, obětavá, všeodpouštějící s jedinou potřebou pečovat, bdít a trpět. Ve druhé polovině století se však začalo rozvíjet ženské emancipační hnutí s požadavkem na ženské vzdělání a přístup na trh práce.⁷

Stát převzal zodpovědnost za život osob, jež léta působily v jeho službách, společnost začala systematicky zabezpečovat osoby bezmocné a zranitelné. Jednalo se o poměrně propracované systémy sociální pomoci.

⁵Tamt. 104 - 105

⁶ HATTENHAUER, H., *Evropské dějiny práva*, s. 504 - 505

⁷ LENDEREROVÁ, M.; JIRÁNEK, T.; MACKOVÁ, M., *Z dějin české každodennosti: Život v 19. století*, str. 13

2.4. Praha - „královské hlavní město království českého“

V průběhu 19. století se začala část populace dle svých schopností, potřeb rostoucího trhu nebo vidiny lepšího života kumulovat v okolí větších center a průmyslových aglomerací. To znamenalo jednak nárůst počtu obyvatel ve starých sídlech a také i vznik nových sídlišť, která se následně pod společnou správou spojovala do větších celků. Vytvářela se tak moderní města s pestrou sociální skladbou obyvatelstva a s vlastní samosprávou. V českých zemích prodělala největší rozvoj Praha. Původně byla středověkým zemským centrem. Díky poloze v srdci české kotliny a relativní blízkosti k hlavnímu městu monarchie Vídně i k hospodářsky vyspělým německým zemím měla Praha výtečný potenciál stát se moderním střediskem. V roce 1830, tedy v době vrcholící první fáze průmyslové revoluce v Čechách, čítala čtyři okresy se společným magistrátem (Nové a Staré Město pražské, Malá Strana a Hradčany) a 102 tisíce obyvatel.⁸

Pražská jednání v letech 1848 – 1850 vyústila ve vydání obecního řádu, v jehož rámci se součástí Prahy stalo Židovské město (Josefov).⁹ Zásadním urbanistickým momentem pro rozšíření města bylo zboření pražských hradeb po prohrané prusko-rakouské válce 1866, o němž rozhodl v říjnu po své návštěvě Prahy císař František Josef I..¹⁰ Zrušení hradeb znamenalo zánik „demoličního pásma“ v jejich předpolí, kde se nesmělo stavět a kde byly povolovány pouze budovy určené pro vojenské potřeby. To podpořilo rozvoj předměstské zástavby.¹¹

V osmdesátých letech vyvolaly obce Královské Vinohrady, Smíchov, Karlín, Žižkov, Vyšehrad a Holešovice-Bubny jednání o připojení se k Praze. Problémem se však ukázalo odlišné daňové zatížení i obava ze ztráty rozhodovacího vlivu těchto pražských předměstí. Připojena byla nakonec pouze dvě z nich, a to v roce 1883 Vyšehrad a v roce 1884 Holešovice-Bubny. Určitou představu, jak by mohla vypadat budoucí Velká Praha, přinesl zákon z roku 1886, kterým se pro Prahu a některé její předměstské obce stanovil zvláštní stavební řád, odlišný od stavebního řádu platného ve zbytku Čech. Zákonem č. 48 z. ze dne 16. srpna 1899 bylo zřízeno zvláštní společenství

⁸ PEŠEK, J, Od aglomerace k velkoměstu, str. 33 - 37

⁹ Tamt., str. 135

¹⁰ Tamt., str. 135

¹¹ Tamt., str. 143-149

obcí Prahy, Karlína, Smíchova, Královských Vinohrad a Žižkova ke zřízení, vydržování a správě společné vodárny. Roku 1900, měla Praha 224 tisíc obyvatel, byla sídlem státních úřadů spravujících české země a spádovou oblastí česky hovořícího obyvatelstva, rovněž se stala střediskem intelektuálního života.¹² Byla jedním z osmi univerzitních měst s velkou medicínskou tradicí západní části habsburské monarchie.¹³

3. VÝVOJ LÉKAŘSTVÍ V MODERNÍ VĚDU

3.1. Hygiena

Protože zdraví úzce souvisí s hygienou, musíme se nejprve zmínit o čistotě. Lidé v minulosti nepovažovali čistotu za nezbytnou. Středověká a raněnovověká ulice připomínala stoku, neexistovala kanalizace a popelnice, splašky vylévali lidé ven na ulici. Osvícenství se snažilo tento stav napravit. Moderní komunální politika tedy vznikla společně s industrializací, ale až ke konci 19. století získala města parametry blížící se těm současným. Se vznikem sítě vodovodů a kanalizací nastal posun v péči o čistotu příbytku a také lidského těla. Do popředí všeobecného zájmu se dostala nauka o zdravotních zásadách a správném způsobu života jedince - hygiena. Program obecného ozdravení přináší již policejní lékařství, jako produkt osvícenského absolutismu, rozmach hygieny jako nejmladšího odvětví lékařské vědy se ale objevuje až v posledních desetiletích 19. století.¹⁴ Ve *Slovníku naučném*, který redigoval F. L. Riegler je slovo *hygiena* definované jako nauka o zdraví: „Vykládající, jak máme dle zákonů přírodních se řídit, abychom zdraví zachovali a tudíž přirozeně prodloužili.“¹⁵

Ottův slovník naučný k heslu *hygiena* odkazuje čtenáře přímo ke *zdravotnictví*, i zde uvedený text potvrzuje skutečnost, že veřejné zdravotnictví je plně uznávaným

¹² Tamt., str. 151-154

¹³ Tamt., str. 245

¹⁴ LENDEREROVÁ, M.; JIRÁNEK, T.; MACKOVÁ, M., *Z dějin české každodennosti: Život v 19. století*, str. 75

¹⁵ SLOVNÍK NAUČNÝ, 3, str. 1004

a nezbytným lékařským oborem, centrem jeho pozornosti je pak vzduch, půda, voda, obydlí, průmyslová činnost a infekční choroba.¹⁶

Všeobecná hygiena neboli veřejné zdravotnictví mělo tedy dbát na zdraví v lidské společnosti. Čistota veřejného prostoru dle tehdejších představ znamenala odvádění a odvážení všech nečistot z města, do toho byla zahrnutá rovněž regulace prostituce, dále znamenala zajištění nezávadné vody pro všechny obyvatele. V Praze se ve 30. letech nacházely celkem čtyři vodárny, které zásobovaly kašny vodou z Vltavy. Špatná kvalita vody způsobovala pravidelné tyfové epidemie.¹⁷ Tyf střevní býval chorobou velmi častou a obávanou, je to onemocnění mízní střevní tkáně. Člověk se nakazil pitnou vodou, když například do studny prosakovaly moč nebo výkaly ze záchodových jam. Taková nákaza měla ráz epidemie, podle toho, jaké množství lidí vodu ze studny využívalo.¹⁸ V Praze rozsáhlé tyfové epidemie skončily až po přivedení pitné vody z Káraného v roce 1885 po dokončení vodárny v Podolí. V roce 1905 byla dokončena moderní kanalizační soustava s mechanickou čističkou odpadních vod. Funkční kanalizace tedy zvětšila prostor pro osobní hygienu. Novinkou 19. století se stal rovněž toaletní papír, užívaný zpočátku jen šlechtou. Do oblasti komunální hygieny patřila také starost o odpad z jatek, úklid ulic a již zmíněná regulace prostituce.¹⁹ Prostitutky byly častými nositelkami kapavky, nemoci získané souloží s nakaženou osobou druhého pohlaví. Tato nemoc byla v 19. století velmi rozšířená po celém světě.²⁰

V centru naší pozornosti bude stát pojem medikalizace. Proces, při kterém docházelo k pronikání medicínských teorií a lékařské praxe do oblastí lidského života, ve kterých se do té doby nenacházely. Pod pojem medikalizace také patří zvýšení nárůstu užívání profesionálních lékařských služeb. V tomto procesu je možné také vidět posun k monopolu univerzitně graduovaných lékařů, kteří postupně získali absolutní právo na nemocného člověka a rozhodli se bojovat s ostatními léčiteli.²¹

¹⁶ OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ, 28, str. 498

¹⁷ LENDEREROVÁ, M.; JIRÁNEK, T.; MACKOVÁ, M., *Z dějin české každodennosti: Život v 19. století*, str. 90

¹⁸ ŠIMSA, J., *Přírodní léčba a domácí lékař, díl II*, str. 757 - 758

¹⁹ LENDEREROVÁ, M.; JIRÁNEK, T.; MACKOVÁ, M., *Z dějin české každodennosti: Život v 19. století*, str. 92

²⁰ ŠIMSA, J., *Přírodní léčba a domácí lékař, díl II*, str. 765.

²¹ TINKOVÁ, D., *Tělo, věda, stát: Zrození porodnictví v osvícenské Evropě.*, str. 95 - 97

3.2. Zdraví – předmoderní pojetí

Po celá staletí využíval služeb lékaře především panovník a šlechta, měšťan si nechával občas tzv. „pustit žilou“ u městského lazebníka, ten prováděl rovněž menší chirurgické zákroky a přikládal pijavice. Kromě lazebníka byla součástí tzv. zdravotního personálu raněnovověkého města porodní bába, dále kořenářky, zaříkávačky a zaříkávači, jarmareční léčitelé, šarlatáni. Chrup ošetřovali kováři, kteří se ale omezili na pouhé trhání zubů.

Z tehdejších institucí můžeme vyjmenovat ty základní: špitál, chudobinec a sirotčinec, někdy byly ve stejné budově, stávaly se součástí některých panství, dále se objevovaly morový špitál anebo leproserie – ústav pro malomocné.²² Lepra (malomocenství) je chronické infekční onemocnění postihující kůži, sliznice a nervy, hlavně na končetinách a v obličeji. Nazývá se také Hansenova choroba, na počest norského lékaře Hansena, který v roce 1873 izoloval původce onemocnění - bakterii *Mycobacterium leprae* (také nazývanou Hansenovým bacilem). Je to bakterie žijící a množící se uvnitř buněk (intracelulárně) postiženého organismu. Lepra se stala jedním z prvních onemocnění, u kterých byl prokázán původce.²³

Koloběh života se odehrával doma - v prostoru, kde člověk přišel na svět, a tam, rovněž v kruhu svých blízkých, také umíral. Městské špitály byly dlouho pouhou pojistkou pro ty, o které se ve stáří neměl doma kdo postarat, nebo ty, jež se pro dluhy a nemoc dostali do svízelné situace. Narodit se či umřít ve špitále bylo tenkrát znakem sociální nedostatečnosti. V Praze bylo přitom na konci 18. století kolem 300 špitálů, financovali je soukromé či jiné nadace. Největším z nich byl špitál milosrdných bratří Na Františku koncem 18. století nabízel 120 lůžek pro nemocné. Zde také probíhala výuka mediků, jejíž součástí byla praxe u nemocných. Instituce byla určena pro nemocnou chudinu. Ještě před reformou zdravotnictví se zde vytvořila kategorizace

²² LENDEREROVÁ, M.; JIRÁNEK, T.; MACKOVÁ, M., *Z dějin české každodennosti: Život v 19. století*, str. 92

²³: ŠIMSA, J., *Přírodní léčba a domácí lékař, díl II*, str. 765..

zdravotního personálu. Logicky největší autoritě se těšili lékaři, za nimi následovali chirurgové (ranlékaři, ranhojiči, fyzikové), nejnižší stály porodní báby.²⁴

Průměrná délka lidského života byla ve druhé polovině 18. století asi 25 – 28 let. Bylo to způsobeno především vysokou úmrtností kojenců a malých dětí. Ten, kdo se dožil 15 let měl naději, že se dožije 54 - 57 let. Během první poloviny 19. století se délka života dospělých osob zvyšovala. Průměrná délka života v důsledku poklesu kojenecké úmrtnosti se zvýšila na 58, 6 roku u mužů a na 60let u žen. Do roku 1910 se průměrná délka života zvýšila o 8let.²⁵

3.3. Osvícenské reformy ve zdravotnictví

Osvícenský stát vyžadoval řádnou administrativu, vybírání daní, funkční armádu, zároveň ale pečoval o poddané od narození přes vzdělání až po pohřbívání. Právě sem můžeme zařadit péči o fyzické zdraví obyvatelstva, jenž vyústilo k vytvoření jednotného systému zdravotní správy.²⁶

Po generálních zdravotních rádech pro Čechy, Moravu a Slezsko byl roku 1770 vydán Zdravotní řád s platností po celé monarchii. Stal se normou a celých následujících sto let byl doplňován dílčími dekrety a výnosy. Byly vytvořeny orgány státní zdravotní správy, které měly definované pravomoci na jedné straně, na straně druhé řadu úkolů a povinností. Definovaly se úkoly pro krajské a městské lékaře, roku 1786 byl zaveden úřad pro krajské porodní báby. Všem vrchnostem bylo navrženo, aby zaměstnávaly lékaře na svých panstvích. Byly stanoveny kompetence lékařů, ranlékařů²⁷ a lékárníků, dále byl určen hygienický dozor, začala snaha o organizovaný boj proti epidemiím. Počet lékařů a ranlékařů sice narůstal, což je patrné z dostupných čísel, kdy v roce 1820 v Čechách léčilo 212 lékařů, z tohoto počtu 78 z nich působilo v Praze a 134 na venkově, počet ranlékařů byl tehdy 790. V roce 1849 již bylo celkem 661 lékařů, z toho 205 v Praze a 465 na venkově, počet ranlékařů byl 1 017 a zaregistrováno

²⁴ LENDEREROVÁ, M.; JIRÁNEK, T.; MACKOVÁ, M., *Z dějin české každodennosti: Život v 19. století*, str. 92 - 94

²⁵ FIALOVÁ, L.; HORSKÁ, P.; KUČERA, M.; MAUR, E; MUSIL, J.; STLOUKAL, M., *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, str. 190

²⁶ SVOBODNÝ, P.; HLAVÁČKOVÁ, L., *Dějiny lékařství v českých zemích*, str. 113

²⁷ chirurg či ranhojič

bylo nově také 3 660 porodních bab. S ohledem na rostoucí počet obyvatel ani tento počet nebyl dostačující.²⁸ Dislokace zdravotníků byla nerovnoměrná a pokrytí nedostatečné. To bylo citelné především při epidemiích cholery, které poznamenaly české země ve třech fázích. Bylo to postupně v letech 1832, 1849 a 1866. Cholera je nakažlivá nemoc s ohromnou úmrtností, do Evropy byla zanesena z Indie, především díky obchodnímu styku.²⁹ Pro zhruba 80% obyvatelstva nebyla lékařská péče dostupná. Požadavky lékařů z let 1848 – 1849 nebyly splněny. Již tehdy se na pražské lékařské fakultě objevila myšlenka ohledně nároku všech občanů na ochranu zdraví a pomoc v případě onemocnění, ovšem ne bezplatně.³⁰

Úsilí zlepšit zdravotní stav obyvatelstva se často díky neznalosti a nepochopení setkávalo s nedůvěrou. Jednalo se o nedůvěru ke zdravotnickému personálu, k nutným opatřením při epidemiích, později nedůvěra proti očkování, ale i nedůvěra vůči samotným lékařům. Dlouhou dobu zůstávaly kořenářky, domácí léčba a šarlatáni v lidech zakořeněny, jako jediné možné řešení jejich problémů. Pro běžné obyvatele patřili doktoři k pánům z jiného světa, měli autoritu, ne vždy však dokázali nemocnému pomoci. Tehdejší znalosti a léky nebyly vždy dostačující a v mnoha případech se stalo, že nesli na špatném konci vinu příbuzní, kteří lékaře zavolali tak pozdě, že i přes veškerou jeho snahu nebylo v silách erudovaného lékaře na smrt nemocnému pacientovi pomoci. Skepse vůči zdravotníkům se postupem času zmenšovala. V průběhu druhé poloviny 19. století začíná být rodinný lékař součástí celkového obrazu buržoazní rodiny, lékař zde bývá, stejně jako univerzitní profesor osobou velmi váženou. Tato služba lékaře byla však placená.³¹

3.4. Moderní pojetí zdraví

Podle představ 19. století bylo zdraví vnímáno jako stav člověka, kterého nic nebolí a vše v těle mu funguje tak, jak má.³² Na sklonku 19. století již ale nebylo vnímáno pouze zdraví fyzické, ale také psychické, tedy šlo o harmonický vztah těla a

²⁸ SVOBODNÝ, P.; HLAVÁČKOVÁ, L., *Dějiny lékařství v českých zemích*, str. 101, 131

²⁹ ŠIMSA, J., *Přírodní léčba a domácí lékař, díl II*, str. 768

³⁰ SVOBODNÝ, P.; HLAVÁČKOVÁ, L., *Dějiny lékařství v českých zemích*, str. 124.

³¹ LENDEREROVÁ, M.; JIRÁNEK, T.; MACKOVÁ, M., *Z dějin české každodennosti: Život v 19. století*, str. 97 - 98 .

³² LENDEREROVÁ, M.; JIRÁNEK, T.; MACKOVÁ, M., *Z dějin české každodennosti: Život v 19. století*, str. 92

duše, kdy se člověk cítí subjektivně bez potíží. V polovině 19. století žilo v českých zemích 6.6 milionu obyvatel. Úmrtnost se pohybovala až do konce sedmdesátých let na úrovni 30%. K opravdu výraznému poklesu úmrtnosti došlo mezi léty 1890 a první světovou válkou na celkových 19%. Dětská úmrtnost byla zaznamenána v podstatě beze změny na úrovni přibližně jedné pětiny. Je vhodné uvést, že v českých zemích rostl počet obyvatel od roku 1815 až do první světové války. Roční přírůstek se v celém tomto období se pohyboval kolem 10%.³³

Zásadní změnu ve zdravotnictví znamenal zákon, který vyšel v dubnu 1870 a zemské sněmy jej v českých zemích schválily až mezi lety 1884 – 1896. Znamenal vybudování moderní zdravotnické sítě pokryté obvodními a obecními lékaři. Zákon si postupnými obměnami udržel platnost až do roku 1950. Vznikla tedy ucelená síť zdravotních obvodů. Začalo přibývat ordinací, těch bylo až do poloviny století velmi málo, neboť, jak jsem již zmínila, lékaři většinou navštěvovali své pacienty doma. V roce 1891 bylo v Čechách 1 594 lékařů, 227 ranlékařů. Celkem tedy 1 821 osob s úředním potvrzením léčit. Vydělíme-li počet lékařů počtem obyvatel, zjistíme, že jeden lékař připadal na 3 119 obyvatel. Zahrneme-li do statistiky finanční stránku, tak 233 lékařů bylo placeno státem, 761 platili obce a 103 bylo soukromých. Nákup léků byl možný v lékárně, těch bylo dohromady 1 891, jedna lékárna tedy připadala na 16 687 obyvatel. Rodičkám pomáhalo 5 799 zaregistrovaných porodních bab.³⁴ Z uvedených čísel je patrné, že počet lékařů stoupl, počet porodních bab se rovněž navýšil, avšak došlo k poklesu počtu ranlékařů a to téměř o polovinu. Stalo tak z důvodu zrušení tohoto studijního oboru na lékařské fakultě na počátku sedmdesátých let.

V roce 1888 došlo k uzákonění povinného zdravotního a úrazového pojištění. To platilo pro všechny dělníky a úředníky v podnicích spadajících pod živnostenský řád. V 19. století se tedy medicína specializovala, došlo k velké proměně komunikace mezi lékařem a pacientem. Zdraví začíná být chápáno jako hodnota. Celková péče o lidský život se zkvalitnila, objevuje se školní lékař, tzn., že obecní či obvodní lékař má povinnost věnovat se rovněž zdravotním podmínkám ve školách. V Praze od roku 1885

³³ SVOBODNÝ,P.; HLAVÁČKOVÁ, L., *Dějiny lékařství v českých zemích*, str. 119 - 120

³⁴ *Pražský ilustrovaný kurýr*, č. 47,16. 2. 1893, str. 6

začal tedy městský lékař jednou měsíčně navštěvovat školy a kontrolovat zde prostor budovy z hlediska čistoty, vytápění ale také větrání, dále rozsazení žáků v závislosti na jejich zraku, také jejich oblečení. Hlavním trendem se tedy stává fakt, že stát, potažmo místní samospráva, se začíná systematicky zabývat hygienou, zdravím občanů a péčí o ně.³⁵

Je třeba zmínit, že 19. století znamená rovněž velký posun pro porodnictví, které konečně začíná být chápáno jako součást medicíny. Lékaři se nezabývají už jen samotným porodem, ale vzrostl také zájem o celý průběh těhotenství. Profesionalizaci porodnictví provázelo pronikání nového prvku do této domény. Jednalo se o mužský prvek. S tzv. akušéry se sice postupně setkáváme už od 16. století, ale právě až postupem času byl nově nadřazen porodní bábě a to jak úředně, tak intelektuálně.³⁶ Na venkově ještě dlouho přetrvával starý model babictví. Ilegálně zde stále pracovaly ženy, které neabsolvovaly žádné studium porodnictví.³⁷

Publikující lékaři svými postoji poukazují na zdravé či nezdravé chování. Tyto snahy je možné vidět už od starověku a nadále i v novověku. Základ byl brán z hippokratovského učení a spočíval v pouštění žilou, užití klystýru nebo používání vomitiv. Od 18. století byly na tělo uplatňovány nové nároky, které měly vést k jeho posílení, jako například střídavá strava, čerstvý vzduch, procházky a další. V 19. století nastává přerod k modelu hygienického těla, které se odlišuje od předchozího aristokratického.³⁸

³⁵ Tamt., str. 99

³⁶ TINKOVÁ, D., *Tělo, věda, stát: Zrození porodnictví v osvícenské Evropě.*, str. 125

³⁷ Tamt., str. 436

³⁸ Tamt., str. 435

4. DOBROVOLNÝ SBOR OCHRANNÝ

4.1. Vznik sboru

Záchranná služba hl. m. Prahy – územní středisko záchranné služby oslaví v letošním roce 155 let své existence. Snaha o organizovanou pomoc ohroženým však existovala na území hlavního města již předtím. Prováděla se rovněž preventivní opatření při „hromadných akcích“. Například při korunovační slavnosti Františka II., konané roku 1792, byla zřízena pohyblivá stanoviště lékařů, ranhojičů a porodních bab. První záchranná služba – pod názvem „Humanitní společnost pro záchranu zdánlivě mrtvých a v náhlém nebezpečí smrti se ocitnuvších“ byla založena roku 1798. Jednatel „Rettungsanstaltu“ byl Adalbert Vincenc Zarda, doktor filozofie a lékařského umění, emeritní profesor policejní medicíny a člen Royal Human Society v Londýně.³⁹

V Pražských novinách ze dne 16. 1. 1858 se můžeme dočíst, že z iniciativy policejního ředitele barona Päumanna vznikla v lednu 1857 myšlenka založit v Praze dobrovolný sbor ochranný. Byly tedy vypracovány zvláštní instrukce, které byly podány k posouzení na tehdejší c. k. místodržitelství. K jejich definitivnímu schválení došlo dne 8. prosince 1857 pod jednacím číslem 10509. Následně se přihlašuje 36 dobrovolníků nejrůznějších profesí a ustavuje společně „*Pražský dobrovolný sbor ochranný*“ (Prager freiwilliges Rettungskorps).⁴⁰ Pouze tři členové sboru byli tehdy zdravotníky. Původně byl sbor založen ne na bázi spolku, ale jako sdružení. Cílem tohoto sdružení bylo: „*ochrániti co jest ochrany hodno, zachrániti v každém druhu nebezpečí jak životy lidské, tak i majetek spoluobčanů dobrovolně, neohroženě a nezištně.*“⁴¹ Za zmínku pak stojí, že mezi prvními je i majitel smíchovské fabriky František Ringhoffer (později

³⁹ SLABÝ, Marek. Vývoj a transformace přednemocniční neodkladné péče na území České republiky s akcentem na problematiku lékařské služby první pomoci, Atestační práce, Praha, 2003.

⁴⁰ Pražský dobrovolný sbor ochranný. Pražské noviny: Císařské královské vlastenské noviny. 16. 1. 1858, roč. 1858, č. 14.

⁴¹ Pražský dobrovolný sbor ochranný. Pražské noviny: Císařské královské vlastenské noviny. 17. 1. 1858, roč. 1858, č. 15.

známá jako Tatra Smíchov).⁴² Dnes z celého objektu zbylo jen průčelí, za ním je pak v místě bývalé továrny postaven supermarket Tesco.

Pražské noviny ze dne 17. ledna 1858 nás informují o tom, že pražská obec po vzoru jiných měst zřídila sbor hasičů, jehož prospěšnost se skvěle osvědčila, zároveň se ale postupem času ukázala nutnost založit také sbor, který by při požárech a katastrofách poskytoval první pomoc. Při samotné likvidaci katastrof totiž prokazatelně vznikala řada zranění. Článek tedy poukazuje na vznik Sboru ochranného a zároveň nám popisuje, jaké osoby budou do sboru přijímány. Z článku vyplývá, že se jednalo o osoby, které dovršily věku 24 let, byly trestně bezúhonné, ze stavu obchodnického, továrnického nebo živnostenského.⁴³

Dne 10. února 1858 byl seznam dobrovolníků schválen a každý z nich obdržel dekret. Poté byla fakticky zahájena činnost záchranného sboru na území Prahy. V právním smyslu se toto sdružení stalo spolkem až o 35 let později podle zákona č. 134/1867 ř. z.⁴⁴ Mezi základní stanovy Pražského dobrovolného sboru ochranného patřilo následující: „Účelem PDSO jest poskytovat za každé doby první pomoc přímou, jakož i bráti podíl a podporovati úřední akci pomocnou při všech úrazech a nehodách, bezpečnosti osoby a majetku se týkající, tudíž zejména při požárech, třenicí ledu, povodních i jiných nehodách živelních, pak v případě zabití, poranění všeho druhu a zvláště též v pádu mobilizace a války.“⁴⁵

Důležitým dekretem pro sbor bylo nařízení c. k. policejního ředitelství všem okresním komisařstvím, aby „mužstvo stráže Sbor ve všem konání podporovalo“. V tu dobu byli členové družstva označeni červeno-bílou stuhou na levé paži. Dne 6. dubna 1859 obdrželi členové sboru sborový odznak, bronzovou medaili na bílé stuze, na přední straně byla vyryta císařská orlice a nápis „*Viribus unitis*“ na straně druhé byl umístěn znak města Prahy s nápisem „*Freiwilliges Rettungscorps in Prague*“.⁴⁶

⁴² Tamt.

⁴³ Tamt.

⁴⁴ Národní knihovna ČR, Kramerius – monografie (11378/2990084) - V (601/172513) - *Vilímkův průvodce po Praze a po výstavě*, s. 143

⁴⁵ Tamt.

⁴⁶ Pražský dobrovolný sbor ochranný. *Pražské noviny: Císařské královské vlastenské noviny*. 18. 4. 1858, roč. 1858, č. 92.

Dne 22. března 1858 občané Karlína požádali o založení vlastní pobočky tohoto sboru. Jejich žádosti bylo vyhověno.

Dne 5. srpna 1858 v Praze vystoupila hladina řeky Vltavy do výšky 50 palců nad normálem, most v Karlíně byl poškozen a voda utrhla několik vorů, které byly naštěstí zachráněny. Tehdy povolal dvorní policejní ředitel Sbor ochranný do akce.⁴⁷

Z dalších katastrof, kde zasahoval Sbor ochranný, je třeba zmínit pomoc při požáru Novoměstských (Šitkovských) mlýnů 25. prosince 1858. První svátek vánoční skončil pro Prahu smutně, neboť po páté hodině večerní zde následkem neopatrnosti vypukl požár Novoměstských mlýnů. Od nich potom chytla střecha Žofínských lázní, byla sice uhašena, ale i přes snahu hasičů se oheň rozšířil na okolní domy, které utrpěly velké škody. Až po desáté hodině večer byly všechny domy a osoby zachráněny a obyvatelé Prahy si mohli oddychnout. Členové Sboru ochranného se při celé akci, dle článku uveřejněného v Pražských novinách, velmi vyznamenali.⁴⁸

Z dalších větších zásahů je třeba zmínit, že se sbor velice významně podílel na záchranných akcích při povodních, které postihly Prahu v únoru 1862, dále v květnu 1872 a především v září 1890.⁴⁹

⁴⁷ Pražský dobrovolný sbor ochranný. *Pražské noviny: Císařské královské vlastenské noviny*. 5. 8. 1858, roč. 1858, č. 183.

⁴⁸ Požár novoměstských mlýnů. *Pražské noviny: Císařské královské vlastenské noviny*. 28. 12. 1858, roč. 1858, č. 306.

⁴⁹ Národní knihovna ČR, Kramerius – monografie (11378/2990084) - V (601/172513) - *Vilímkův průvodce po Praze a po výstavě*, s. 144

4.2. Policejní ředitelé a vývoj spolku

Dne 27. 2. 1861, po odchodu barona Päumanna, nastoupil do úřadu policejního ředitele vládní rada Václav Ullmann, který ve funkci pracoval až do 20. 3. 1866. V tomto období došlo k útlumu činnosti sboru. Od 20. 3. 1866 do 18. 5. 1869 byl policejním ředitelem dvorní rada Adolf rytíř Straub. Od 18. 5. 1869 do 15. 1. 1872 to byl dvorní rada Vojtěch Sedláček, rytíř z Granthalu. K oživení činnosti sboru došlo až po nástupu dvorního rady Viléma Marxe - policejním ředitelem byl od 15. 1. 1872 do 30. 10. 1873. Prvním předsedou sboru se stal JUDr. Jan Emminger, později Alois Janka.⁵⁰

Z tohoto období existuje zpráva o jednom ze zásahů Sboru ochranného při hromadném neštěstí, která je uvedena v listech Posel z Prahy ze dne 8. 12. 1872. Pisatel zde informuje o zřícení novostavby banky Slavia, která měla být zanedlouho kolaudována. Popisuje veliké neštěstí, které se stalo 7. prosince téhož roku. Na Senovážném náměstí tehdy stavěl pražský architekt Turek veliký činžovní dům. Před desátou hodinou ranní se ale náhle část zdi zhroutil a celé horní patro se propadlo, nastala veliká panika. Dle prvních odhadů minimálně 20 osob zůstalo uvězněno pod sutinami domu. Bylo třeba rychle a operativně řešit nastalou situaci. Na místo události byli povoláni hasiči, policisté, vojáci a také Sbor ochranný. Bylo třeba zvládnout všeobecnou paniku, vyprostit zasypané osoby a poskytnout rychlou pomoc všem zraněným, dále pak dohlédnout na pořádek. Okolní ulice byly okamžitě uzavřeny pro povozy, aby případné otřesy způsobené jejich jízdou nezhoršovaly celou situaci. I přesto však došlo v průběhu záchranných prací ke zřícení jiné části domu. Článek v Listech uvádí, že do páté hodiny odpolední bylo nalezeno celkem 7 prokazatelně mrtvých osob a 12 těžce zraněných zedníků a tesařů. Při samotné záchrance bylo těžce zraněno 7 hasičů, jeden z nich smrtelně. Dále dva strážníci. Zásah trval téměř 18 hodin. Příčinou zřícení domu byla s největší pravděpodobností chyba stavitele - sloupy v přízemí byly pravděpodobně příliš slabé a neunesly tíhu celé stavby. Podle dalších spekulací mohlo být na vině sychravé a vlhké zimní počasí.⁵¹ Lékaři konali bezodkladně svou povinnost, všechny těžce raněné osoby byly ošetřeny a převezeny do

⁵⁰ SCHWARZ, Z. ; KARABCOVÁ, J.; HLAVÁČEK, B.; *145 let Záchrané služby hl. m. Prahy*, s. 14

⁵¹ Zřícení banky Slavia. *Posel z Prahy*. 8.12.1872, roč. 1872, č. 294.

nemocnice U milosrdných. Celková bilance raněných osob byla 84, z toho 7 mrtvých a 2 pohřešovaní.⁵²

Od 30. 10. 1873 do 7. 7. 1880 byl ve funkci policejního ředitele František rytíř Czyhlař a teprve tehdy byl zvolen první stálý výbor sboru (tzv. Beirath) s předsedou JUDr. Františkem Söllnerem.⁵³ Sbor i nadále funguje na bázi dobrovolnosti, je svoláván pouze v případě události většího, nebo dlouhodobějšího rázu. Jeho činnost ani na začátku této etapy není nijak výrazná. Podařilo se mi najít pouze zmínku o účasti na cvičení hasičů v říjnu roku 1879.⁵⁴

Emanuel Suchý vstupuje do sboru po smrti své manželky⁵⁵ a již o rok později (1872) se podílí na jeho obrození, o deset let později 12. 10. 1878 se stává jeho předsedou. Členům sboru jsou vydávány legitimace, aby se u zásahu mohli pohybovat bez omezení. *„Spolek, který ve Vídni teprve po požáru „Ringtheatru“ byl zařízen, existuje v Praze již odedávna. Jest to „Dobrovolný ochranný sbor“, jehož členové při požárech vykonali mnohé platné služby a který zejména za nynějšího předsedy p. Emanuela Suchého rozvíjí ve směru humanitní činnosti velmi záslužnou. V poslední době stávalo se častěji, že nepovolání vydávali se za členy ochranného spolku a že tím zjednali si přístup na místo požáru, kde překáželi a jiným horším ještě způsobem se chovali. Aby učiněna byla zlořádu tomu přítrž, vydány členům spolku mimo odznaky též legitimační listky.“*⁵⁶

Mezi 25. a 30. rokem trvání sboru nacházíme zmínky o několika zásazích u ohně, povodních a to vždy za účasti p. Suchého. Kromě pomoci při požárech je veřejností Sbor spatřován i na „společensky významných“ akcích té doby. Např. na pohřbu starosty města Prahy, městského radního, nebo starosty Vinohrad. Dne 7. 7. 1880 byl do úřadu policejního ředitele nově jmenován František rytíř Stejskal, policejní

⁵² Neštěstí v Praze. *Národní listy*. 9. 12. 1872, roč. 1872, č. 340.

⁵³ SCHWARZ, Z.; KARABCOVÁ, J.; HLAVÁČEK, B.; *145 let Záchrané služby hl. m. Prahy*, s. 14

⁵⁴ Cvičení hasičů. *Posel z Prahy*. 4. 10. 1879, roč. 1879, č. 237.

⁵⁵ *Posel z Prahy*. 15. 5. 1871, roč. 1871, č. 237.

⁵⁶ *Národní listy*, 26. 2. 1882, roč. 1882, č. 25.

prezident ve Vídni. Dále pak 7. 6. 1892 c. k. policejní ředitel Jiří Dörfel. Oba muži sbor velmi podporovali.⁵⁷

Národní listy z 29. března 1886 nás informují o tom, že o den dříve proběhla výroční schůze členů Sboru, kterou vřelými slovy zahájil její předseda výše zmiňovaný Emanuel Suchý. Ze schůze vyplynulo, že v roce 1885 se sbor aktivně zúčastnil osmi velkými a dvanácti menšími požáry, které postihly hlavní město. Dále všichni aktivně poskytovali pomoc občanům při povodních. Zpráva se rovněž zmiňuje o nemalých zásluhách obětavých členů Sboru na ochraně majetku postižených osob. Pochválen byl zejména předseda Sboru. Celkový počet členů byl tehdy 70. Byla projevena úcta zemřelým členům, jednalo se o 6 mužů. Při schůzi byl zvolen výbor Sboru na dobu následujících tří let. Tehdy spolek oslavil jubileum 30let od svého vzniku.⁵⁸

V roce 1888 v rámci oslavy 40leté vlády Jeho veličenstva Františka Josefa byl založen jubilejní fond. Z tohoto fondu byly Sboru poskytnuty finanční prostředky. Neméně významným zdrojem financí pro činnost Ochraného Sboru byl i osobní dar pana J. Schebka ve výši 5 000 zlatých. Ve stejném roce také Emanuel Suchý dostává vyznamenání za 10 let u Sboru v podobě umělecky ztvárněného alba. Za zásluhy v podobě pomoci při požárech, povodních a nahodilých neštěstích u 542 případů se stává členem zemské úřední hasičské komise pro království české, je jmenován protektorem hasičského sboru na Žižkově a čestným členem hasičských sborů ve Velkém Břevnově, Košířích, Libni, Střešovicích, Vysočanech ad.⁵⁹

V březnu roku 1889 na výroční schůzi jsou členové Sboru vyzváni, aby se při zásazích viditelně označovali spolkovým znakem (nahradily legitimaci). Pro potřeby jejich svolávání, byl aktualizován seznam všech členů. Nejdůležitějším bodem schůze bylo sdělení, že by se měl Sbor přetransformovat po vzoru sboru vídeňského (ve Vídni se v té době sbor již primárně věnuje zachraňování lidí). V Praze Sbor stále zatím pomáhal především při požárech a katastrofách. Hlasy po reorganizaci Sboru sílily, ale s největší pravděpodobností z důvodu nedostatku financí nebyla tato změna tehdy

⁵⁷ SCHWARZ, Z. ; KARABCOVÁ, J.; HLAVÁČEK, B.; *145 let Záchrané služby hl. m. Prahy*, s. 14

⁵⁸ *Národní listy*. Praha, 29. 3. 1886, roč. 26, č. 88.

⁵⁹ *Národní listy*. Praha, 25. 5. 1888, roč. 1888, č. 144.

realizována. Bylo odsouhlaseno zakoupení nosítek a loděk.⁶⁰ V červenci roku 1890 proběhla jejich první zkouška, pravděpodobně jako povodňové cvičení.⁶¹ V pozdějších letech se tato zkouška konala pravidelně, vždy když se zvedla hladina řeky Vltavy. Lodice sboru byly umístěny na Kampě. Dne 4. září roku 1890 se hladina Vltavy zvedla o více než jeden metr a následkem toho zaplavila Staré i Nové město, studny s pitnou vodou a mnohé přízemní byty. Došlo k ohromným škodám, mezi ně patří rovněž zboření dvou oblouků Karlova mostu. Z Vídně přijela Praze na pomoc „Vídeňská ochranná společnost“ se svojí technikou a darovala Sboru nosítka, vozy a další zachraňovací prostředky. Získaný materiál byl umístěn v pronajatých prostorách na Václavském náměstí.⁶²

Při této rozsáhlé povodni, která postihla Prahu, se Sbor velmi vyznamenal. Bylo tedy potřeba dát činnosti Sboru pevný a zákonný rámec, pozměnit celou jeho organizační strukturu. Dne 13. 12. 1891 byly vytvořeny zcela nové stanovy. Mimo jiné byla zavedena nepřetržitá služba, Sbor byl ustanoven jako spolek a název mu byl ponechán. Povodeň se tedy stala stěžejním a historickým zlomem v dějinách Sboru. Dne 22. října 1890 byla i díky finančnímu daru hraběte Wilezka zřízena tzv. stanice záchranná. Ta nejprve sídlila krátce v pronajatých prostorách na dolejší Václavském náměstí.⁶³

Telefonické spojení tehdy bezplatně zařídila správa telefonů. Působení stanice umožnila také celá řada sponzorských darů od pražských obchodníků i soukromníků. K dobrovolným službám humánního ústavu se tehdy přihlásilo 142 lékařů. Další podporu získala záchranná stanice od města. Součástí vybavení stanice byl také pohodlný transportní vůz, který stanice využívala k dopravě postižených do všeobecné nemocnice či do soukromého bytu. Výbor „Dobrovolného ochranného sboru“ prokazatelně usiloval o rozvoj stanice. Součástí první pomoci bylo tedy lékařské ošetření a následné předání pacienta, dle jeho aktuálního zdravotního stavu, buď do nemocnice či do péče jeho domácího lékaře. Mezi tehdy zaznamenané případy patřily

⁶⁰ Národní knihovna ČR, Kramerius – monografie (11378/2990084) - V (601/172513) - *Vilímkův průvodce po Praze a po výstavě*, s. 144

⁶¹ *Národní listy*. Praha, 6. 7. 1890, roč. 1890, č. 184.

⁶² *Národní listy*. Praha, 14. 9. 1890, roč. 1890, č. 253.

⁶³ SCHWARZ, Z. ; KARABCOVÁ, J.; HLAVÁČEK, B.; *145 let Záchrané služby hl. m. Prahy*, s. 14

následující události: krvácení z nosu, mdloby, pád z tramvaje, poranění sklem atd. Dobrovolný ochranný sbor mohl tehdy počítat s tím, že jeho humánní snahy nezůstanou nepovšimnuty, ale že dojdou obecného uznání a všestranné podpory. Roku 1891 byl zaveden nový znak sboru – bílá hvězda v červeném poli, s českým a německým nápisem, který nahradil medaile z roku 1875. Zřízení této ochranné stanice obohatilo Prahu o dávno potřebnou a chybějící instituci.⁶⁴ Jejím správcem byl tehdy MUDr. V. J. Durdík a od 3. 7. 1891 byl inspektorem záchranné stanice ustanoven MUDr. Cyriák Hlavička, po jeho odchodu jej nahradil MUDr. Václav Solil. Dne 8. 5. 1891 byl zvolen starostou Emanuel Suchý.⁶⁵

Hned v prvních dnech zahájení činnosti vykazovala stanice řadu ošetřených pacientů. Ochranná stanice byla natolik nová a její činnost zajímavá, že kdekoli se objevil jejich vůz, byl obklopen zvědavým davem, stejně tak prostory před stanicí. Právě kvůli zvědavcům bylo doporučováno, aby se transport realizoval co nejtišeji a na „píšťaly“ se pískalo jen v nejnútnejších případech.⁶⁶ Zde je důležité poznamenat, že se nacházíme na konci devatenáctého století a transporty jsou realizovány vozy taženými koňmi.

O několika ze zásazích nás informuje dobová zpráva z Národních listů: *„Z ochranné stanice. Včera po 6. hodině večer ubíral se 32letý městský posluha Jindřich Dokonal č. 186 po schodech do svého bytu v domě č. 500 v Havelské ulici. Nešťastnou náhodou sklouzl, spadl se schodů a ranil se těžce na hlavě. Byl dopraven do ochranné stanice, kde mu byla rána obvázána, načež odvezen do všeobecné nemocnice. Konstantin Šustr, 16 letý zámečnický učeň, zaměstnaný u továrníka p. Juppy, opravoval včera stroje v knihtiskárně p. Fuchse na Václavském náměstí. Byl zachycen řemenem transmise a přitažen ke stroji, jenž byl však na štěstí hned zastaven. Učeň byl dopraven do stanice, kde mu rány byly vymyty a obvázány a poněvadž ranění uznána za lehká, ponechán v domácím ošetřování. V Jindřišské ulici klesla včera 65 letá Marie Kličková k zemi, a když jí byla potřebná pomoc poskytnuta, odvezena do bytu.“*⁶⁷

⁶⁴ *Národní listy*. Praha, 8. 10. 1890, roč. 1890, č. 277.

⁶⁵ SCHWARZ, Z. ; KARABCOVÁ, J.; HLAVÁČEK, B.; *145 let Záchrané služby hl. m. Prahy*, s. 14

⁶⁶ *Národní listy*. Praha, 23. 10. 1890, roč. 1890, č. 292.

⁶⁷ *Národní listy*. Praha, 23. 10. 1890, roč. 1890, č. 292.

4.3. Pole působnosti Sboru ochranného

Mimo první pomoc zajišťoval Sbor ochranný rychlou dopravu raněného do bytu nebo do ústavu ve dne i v noci. Pro případ mimořádných událostí a nenadálých neštěstí, např. požárů či povodní, měl každý člen sboru na domě, kde bydlel, tabulku s označením, že je příslušníkem sboru ochranného. V souvislosti s ohrožením, které představovala Vltava, byly pořízeny „lodice ochranné“, dodal je stavitel lodic na Smíchově, pan Mayer a záchranné věnce firmy Ruston a spol. Lodice byly zakotveny na vybraném místě, ve správě pana Mayera.⁶⁸

V rámci Jubilejní zemské výstavy, která se konala roku 1891, založil sbor v areálu výstaviště reprezentativní záchrannou stanici.⁶⁹ Během této výstavy bylo ošetřeno 1902 osob. Jejím personálem byli lékaři a medicí a v provozu byla od rána do noci. Samozřejmostí bylo vybavení léky a jiným zdravotnickým materiálem. Založení této stanice financovala nemalými prostředky pražská radnice. Na základě této skutečnosti byla důležitost spolku uznána radou královského hlavního města, která jej i nadále finančně podporovala.⁷⁰

V roce 1890, v období od začátku října do prosince, eviduje sbor celkem 346 případů. Z nich je 46 chirurgických, klasifikovaných jako těžké, 214 chirurgických lehkých, 4 porody, 52 interních případů těžkých, 59 interních lehkých, 2 psychózy, zaznamenáno je rovněž 5 pokusů o sebevraždu. Ambulanční vůz byl použit ve 120 případech. Celková statistika za celý rok 1891 již hovoří o celkovém počtu 2 275 případů, v roce 1895 je to již 7 328 případů, z tohoto počtu bylo při národopisné výstavě ošetřeno 1 359 osob.⁷¹ Z dochovaných čísel vyplývá, že postupně docházelo k nárůstu počtu ošetřených a přepravených osob.

V květnu roku 1892 na valné hromadě byli zvoleni do čela Sboru – protektor sboru Jeho Excelence hrabě František Thun z Hohensteinu a jeho náměstci. Těmi se

⁶⁸ SCHWARZ, Z. ; KARABCOVÁ, J.; HLAVÁČEK, B.; *145 let Záchrané služby hl. m. Prahy*, s. 17

⁶⁹ Národní knihovna ČR, Kramerius – monografie (11378/2990084) - V (601/172513) - *Vilímův průvodce po Praze a po výstavě*, s. 144

⁷⁰ SCHWARZ, Z. ; KARABCOVÁ, J.; HLAVÁČEK, B.; *145 let Záchrané služby hl. m. Prahy*, s. 16

⁷¹Tamt. , s. 23

stali starosta Prahy JUDr. Jindřich Šolc a policejní ředitel František rytíř Stejskal. Tehdy sbor čítal dohromady 216 členů.⁷²

Dne 20. prosince 1892 došlo ke změně znaku, nově nesl název v obou zemských jazycích, doposud byl název pouze v němčině. Dne 12. dubna 1894 byl starosta Sboru Emanuel Suchý vyznamenán rytířským řádem Františka Josefa⁷³ a dne 8. května se k té příležitosti konal slavnostní banket. Finančně byl tehdy Sbor podporován jak z řad jednotlivců, tak skupinami spolků, dále Českou spořitelnou.⁷⁴ Roku 1895 se obrací sbor na Pražany s prosbou „*Přispějte, aby trvání záchranné stanice i nadále bylo zabezpečeno!*“ Činnost sboru, ač je potřebná, není nikým financována a vše je jejími členy konáno zdarma. Žije jen díky sbírkám.⁷⁵ Na žádost reaguje hl. město Praha a poskytuje na činnost 2600 zlatých (to se rovná výdajům za rok minulý), Sbor prodává vůz starý za 380 zl. do Kladna a kupuje nový za 1200 zl. Sbor žádá městský sněm o udělení stálé roční subvence (dotace). Suchý se po volbě stává opět předsedou sboru.⁷⁶ Necelý rok po této volbě 27. 2. 1896 ve věku 55 let Emanuel Suchý umírá.⁷⁷

4.4. Z dostupných výročních zpráv z let 1897-1910

Stanoviště Dobrovolného sboru je v té době ve Spálené ulici, kam se Sbor po krátkém působení v dolní části Václavského náměstí přestěhoval. Tam byl umístěn v blízkosti Adamovy lékárny – budova i lékárna U Adama je tam doposud. K prevozům zraněných je k dispozici stále jen jeden ambulanční vůz a dva páry koní pro potřeby střídání potahu. Ty se však nalézají v Novoměstském obecním dvoře na Sokolské třídě – dnes zde můžeme najít centrálu pražského hasičského sboru v Sokolské ul. V případě potřeby vozu, musí nejprve přijet ke stanici pro lékaře a pak teprve odjíždí k pacientovi. Je poukazováno na to, že „rychlá pomoc“ není pak až zas tak rychlá.⁷⁸ V obecním dvoře patrně docházelo k situacím, kdy povoz nebo koně, které byly vyčleněny pro dobrovolný sbor, byly využity i k jiným účelům. Proto městská rada vypracovala

⁷²Tamt. , s. 16

⁷³*Národní listy*. Praha, 30. 4. 1894, roč. 1894, č. 118.

⁷⁴ Tamt. , s. 18

⁷⁵ *Národní listy*. Praha, 17. 2. 1895, roč. 1895, č. 48.

⁷⁶ *Národní listy*. Praha, 4. 1. 1895, roč. 1895, č. 4.

⁷⁷ *Národní listy*. Praha, 27. 2. 1896, roč. 1896, č. 57.

⁷⁸ *Právo lidu*. Praha, 24. 8. 1898, roč. 1898, č. 233.

pravidla pro užívání tohoto povozu. Na tyto nedostatky poukázal při své návštěvě i řídící lékař záchrané stanice v Pešti dr. Géza Krecz. Pešťský sbor v té době disponuje 30 vozy a osmi páry koní. V roce 1897 zasahoval sbor celkem u 12 082 případů.⁷⁹

Koncem roku 1898 dochází ve Sboru ke krizi, která je často propírána tiskem. Prvotní příčinu jejího vzniku, lze těžko odhadovat. Svůj podíl na situaci jistě měl i fakt, že: 1) jeden zdravotní vůz (potah) je určen pro Velkou Prahu. Do ostatních městských částí, které nejsou součástí „Prahy“ – jako Karlín, Smíchov, Vinohrady, Žižkov... dojíždí jen pokud je garance platby. 2) sbor má v názvu „dobrovolný“ toto je pak spojováno se synonymem „zdarma“, ač musí hradit provoz vozů, nájmy a mzdu lékařů. Je sice dotován městem, ale zbytek je hrazen z milodarů, sbírek, dobročinné činnosti a výběrem peněz za odvoz – což je příčinou kritiky.⁸⁰

Z dostupných výročních zpráv vyplývají následující údaje: roku 1898 byly zničeny lodice. Díky sbírce členů Sboru mohly být zakoupeny nové a zakotveny na důležitých místech v krizových oblastech. Jednalo se o následující místa – v blízkosti Palackého mostu, Střeleckého ostrova, Odolkových mlýnů, Křižovnického kláštera, malostranské porážky a u mostu Na Františku. Správcem lodí se stal loďař J. Chroust. Dále byl zakoupen sterilizátor a aparát Paqueliův.⁸¹ V dubnu 1899 je na výroční schůzi oznámeno, že krize z roku loňského je již zažehnána.⁸² Při příležitosti desetileté činnosti Sboru je 4. 1. 1901 ustanoven nový předseda Sboru. Po městském radovi Kopeckém je zvolen JUDr. Bedřich hrabě Deym.⁸³

Ukázka z výroční zprávy z roku 1900, hovoří o prokazatelném velikém úspěchu Sboru ochranného a poukazuje na čísla, z nichž vyplývá, že za desetileté trvání poskytla záchraná stanice v 76 513 případech první pomoc. Toto číslo jasně dokazovalo potřebnost takové záchrané stanice v každém velkém městě. Ambulančního vozu, pro transport těžce raněných osob, bylo využito v 8 667 případech. Při takových případech lékař poskytuje první pomoc, zároveň svým příjezdem uklidňuje okolí. Veškerá tato

⁷⁹ *Národní listy*. Praha, 9. 1. 1897, roč. 1897, č. 9.

⁸⁰ *Národní listy*. Praha, 20. 11. 1898, roč. 1898, č. 320.

⁸¹ SCHWARZ, Z.; KARABCOVÁ, J.; HLAVÁČEK, B.; *145 let Záchrané služby hl. m. Prahy*, s. 23

⁸² *Národní listy*. Praha, 4. 10. 1899, roč. 1899, č. 99.

⁸³ *Národní listy*. Praha, 4. 1. 1901, roč. 1901, č. 90.

humánní činnost byla hrazena dobrovolnými příspěvky členů a milodary příznivců, za předchozích 10 let celková částka činila 120 000 korun.⁸⁴

Z výkazu o poskytnuté první pomoci záchrannou stanicí v roce 1900 můžeme vyčíst následující informace: v tomto roce poskytla stanice ošetření v 7 206 případech, došlo k 15 % navýšení případů oproti předešlému roku. Během nočních služeb byla poskytnuta pomoc 656 krát. Chirurgických onemocnění bylo 5 617, z toho 1 279 těžkých. Jednalo se o tyto diagnózy a počty případů: zlomenin kostí - 271, vymknutí - 59, pohmoždění - 266, střelné rány - 55, bodné rány - 111, otřesení mozku - 36, uskřínuté kýly - 29, cizí tělesa v hltanu - 125, různé druhy krvácení - 143. Vnitřních onemocnění bylo celkem 591 - z toho následující byly těžkého rázu: jednalo se o případy mrtvice - 64, záchvaty padoucnice⁸⁵ - 38, záchvaty hysterie - 32, záchvaty eclampsie⁸⁶ - 13, chrlení krve - 57, mdloby - 53, otravy - 59, případy choromyslnosti⁸⁷ - 6, další různé těžké případy - 269. Očních onemocnění bylo zaevidováno 998 a převážně se zde jednalo o problémy s cizím tělesem v oku. 81 osob se pokusilo o sebevraždu.⁸⁸

Ambulančním vozem bylo převezeno dohromady 678 osob, z toho 84 osob bylo převezeno do bytu, 484 do všeobecné nemocnice, 25 k milosrdným bratřím, 11 k milosrdným sestrám, 16 k Alžbětinkám, 6 do izraelské nemocnice, zbylých 52 do jiných léčebných ústavů.⁸⁹

Z výroční zprávy z roku 1903 vyplynulo, že stanice měla tehdy 162 členů a 38 příznivců. O činnosti stanice se pochvalně vyjadřoval dobový tisk: Hlas národa, Národní listy, Národní politika, Právo lidu nebo Čech. Na přelomu století se Sbor začínal potýkat s trvalým nedostatkem financí, které již neodpovídaly rostoucím nákladům na provoz. Objevily se i první odborné posudky o stanici záchranné, a to od lékařů publikujících v Časopise lékařů českých.⁹⁰ V prosinci 1903 se městská rada v Karlíně usnáší o zřízení záchranné stanice a opatření záchranného vozu. Ke službě má

⁸⁴ SCHWARZ, Z. ; KARABCOVÁ, J.; HLAVÁČEK, B.; *145 let Záchrané služby hl. m. Prahy*, s. 23

⁸⁵ Záchvatovitě onemocnění mozku - dnes známé pod názvem epilepsie

⁸⁶ Život ohrožující komplikace v těhotenství

⁸⁷ Dnešní případy psychózy

⁸⁸ SCHWARZ, Z. ; KARABCOVÁ, J.; HLAVÁČEK, B.; *145 let Záchrané služby hl. m. Prahy*, s. 23 - 24

⁸⁹ Tamt. 24

⁹⁰ Tamt. 25

být vycvičeno osm mužů hasičského sboru.⁹¹ Stále je k dispozici jen jeden záchranný vůz, a pokud je v jeden okamžik potřeba převézt více pacientů vyvstává problém.

Po 14 letech působení ve Spálené ulici se Sbor v květnu roku 1905 přestěhoval (z důvodu bourání domu) do nových prostor v domě č. 979/II na Havlíčkově náměstí (dnes Senovážné).⁹² Se stále vzrůstajícím počtem zásahů a ošetřených vzniká potřeba zvýšit počet stanic Sboru. V Národní politice z 30. 12. 1908 se dozvídáme o tom, že zastupitelé města si uvědomují, že je třeba provést reformu „první pomoci v Praze“. Je zde především poukazováno na nutnost rozšíření počtu stanovišť Sboru. Místa, která jsou navrhována jako detašovaná stanoviště, kde by sbor měl sídlit, v podstatě korespondují s některými našimi stanovišti v současnosti.⁹³

V roce 1908 byly lodice předány do správy obce pražské. Při jubilejní výstavě obchodní a živnostenské komory v Chuchli Záchranná stanice asistovala na dostizích, které zde byly pořádány. Při květinovém korzu se zde splašili koně, nastala panika, kdy bylo mnoho lidí zraněných a ušlapaných. Byl zde dokonce zřízen improvizovaný polní lazaret.⁹⁴ Od roku 1909 měla Záchranná stanice 8 stálých lékařů a její jednotlivé stanice byly zřizovány na různých výstavách a u příležitosti pořádaných společenských a sportovních akcí. Tehdy byl zakoupen jeden ruční vozík, určený k převážení nemocných a raněných.⁹⁵

Pro ochranný Sbor nastává rokem 1910 přelom v její činnosti. Pražská městská pojišťovna objednává sanitní automobil v ceně 17.586 K a ochrannému Sboru jej propůjčuje k užívání dne 17. ledna 1911.⁹⁶ Protože řízení vozu je věc složitá a vysoce odpovědná je toto svěřeno zkušeným „chauffeurum“ (řidičům) hasičským. Dále bylo rozhodnuto, že udržování vozu ve způsobilém stavu bude mít na starosti taktéž Pražský hasičský sbor. „...*Pražská městská pojišťovna, jejíž ředitel p. R. Heřmánek jest od roku 1891 členem záchranného sboru, ze svých přebytků pamatovala na záchrannou stanici a opatřila jí – ambulanční automobil. To je jiný vehákl, než s párem dobře krmených*

⁹¹ *Národní listy*. Praha, 12. 1. 1903, roč. 1903, č. 43.

⁹² *Národní listy*. Praha, 31. 1. 1905, roč. 1905, č. 31.

⁹³ *Národní politika*. Praha, 30. 12. 1908, roč. 1908, č. 359.

⁹⁴ *Národní listy*. Praha, 12. 7. 1908, roč. 1908, č. 48.

⁹⁵ SCHWARZ, Z. ; KARABCOVÁ, J.; HLAVÁČEK, B.; *145 let Záchranné služby hl. m. Prahy*, s. 27

⁹⁶ *Věstník obecní Královského hlavního města Prahy*. Praha, 7. 12. 1911, roč. 1911, č. 22.

obecních koní!...⁹⁷ Ke konci článku pisatel chválí Sbor, a poukazuje na vše, co se změnilo za posledních 20 let k dobrému. K tomu i dodává: „...Až stanice dosáhne svého vlastního, trvalého přístřeší, až bude ovládat fondy a bude se těšit přízni příslušných kruhů, aby mohla personál lékařský štedřeji odměňovat, pak bude záchranná stanice na vrcholu svých tužeb.“⁹⁸

Roku 1911 se sbor přemístil do budovy staré mincovny na Staroměstském náměstí, kde se ve stejné době objevily první motorizované prostředky. Z výroční zprávy za rok 1914 vyplynulo, že v důsledku mobilizace a následného válečného stavu spolek spolupracoval v součinnosti s Hasičským sborem, dobrovolníky a Červeným křížem a to především při nakládání a vykládání raněných vojáků na nádražích, jejich ošetření a následném transportu. Při této činnosti byly využívány rovněž civilní automobily firem i soukromých osob. V této době trpěl Sbor nedostatkem lékařů, a to z důvodu, že řada z nich byla mobilizována do války. I v tomto roce ale byly zřízeny tzv. záchranné stanice při příležitosti konání různých akcí, např. Pegoudův vzlet na Letné, koňské dostihy, divadelní představení v Šárce apod.⁹⁹

⁹⁷ *Národní listy*. Praha, 6. 4. 1911, roč. 1911, č. 106.

⁹⁸ *Tamt.*

⁹⁹ SCHWARZ, Z. ; KARABCOVÁ, J.; HLAVÁČEK, B.; *145 let Záchrané služby hl. m. Prahy*, s. 27-29

5. ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo vyložit v kontextu základních společenských a kulturních proměn vznikajících velkoměst v 19. století vznik „Sboru dobrovolných ochránců při požárech a živelných pohromách“ v Praze. Snažila jsem se přiblížit činnost tohoto sboru, osvětlit způsob financování a také zmapovat a prezentovat významné zásahy v terénu v prvních desetiletích jeho existence.

V polovině 19. století žilo v českých zemích 6.6 milionu obyvatel. Úmrtnost se pohybovala až do konce sedmdesátých let na úrovni 30%. K opravdu výraznému poklesu úmrtnosti došlo mezi léty 1890 a první světovou válkou a to na celkových 19%. Dětská úmrtnost byla zaznamenána v podstatě beze změny na úrovni přibližně jedné pětiny. Počet obyvatel v českých zemích od roku 1815 až do první světové války rostl. Roční přírůstek se v celém tomto období se pohyboval kolem 10%.¹⁰⁰

Z kapitoly 3, nazvané *Vývoj lékařství v moderní vědu* vyplývá, že medikalizaci lze pojmut jako záměrné úsilí státu o šíření zdravotní gramotnosti. Je zde patrný státní impuls v podobě zdravotnických reforem. Medikalizace zde funguje jako forma osvěty. Objevuje se kritika soudobých zdravotních poměrů a snaha státu o pozvednutí zdravotní úrovně obyvatelstva. Dostupná literatura dokazuje, že veřejnosti byla vštěpována hygienická pravidla. Z předešlých informací tedy můžeme dojít k závěru, že v 19. století lze hovořit o medikalizaci společnosti. Ve druhé polovině 19. století byl zaznamenán vývoj nemocničních zařízení. Doba vyžadovala koncepční řešení, byly zakládány všeobecné ústavy pro veřejnost a také ústavy soukromé. Docházelo ke specializaci jednotlivých zařízení a nezapomnělo se ani na vyhrazená místa pro pacienty nakažené epidemiemi. Docházelo k modernizaci stávajících nemocnic. Zvyšovala se kvalita poskytované péče.¹⁰¹

Pokrok lékařské vědy v 19. století vedl ke zlepšení výsledků léčby, s čímž je spojená celková změna postoje společnosti k lékařům. Nastává zde zásadní zlom: přes počáteční nedůvěru obyvatelstva se především ve městech stávají váženými osobami.

¹⁰⁰ HLAVÁČKOVÁ, L.; SVOBODNÝ, P. *Dějiny lékařství v českých zemích*, s. 119 – 120.

¹⁰¹ Tamt., s. 136 – 140.

První společnost, která si kladla za cíl poskytování první pomoci na území Čech, byla „Humanitní společnost pro záchranu zdánlivě mrtvých a v náhlém nebezpečí smrti se ocitnuvších“. Její činnost byla spojena pouze s územím města Prahy. Byla založena roku 1798 a jejím zakladatelem byl Adalbert Vincenc Zarda, doktor filosofie a lékařského umění.¹⁰²

Dne 8. prosince roku 1857 vznikla organizace, kterou je již možné považovat za předchůdkyni záchranné služby v Čechách. Touto organizací byl „Pražský dobrovolný sbor ochranný“, nyní Záchraná služba hlavního města Prahy, která je nejstarší záchrannou službou ve Střední Evropě.

Od počátku je její činnost zaměřena na záchranu zdraví a životů lidí v nynějším hlavním městě České republiky. Svou dlouhou historií, širokým záběrem činností, objemem vykonávané práce, ale i počtem zaměstnanců a kapacitou záchranných prostředků je nyní největší organizací svého druhu v naší zemi. Na počátku existence ve Sboru pracovalo 36 dobrovolníků různých profesí, z toho pouze dva lékaři a jeden chirurg.

Mezníkem v činnosti sboru bylo zřízení „Záchranné stanice“ v roce 1890. Její první stálé sídlo bylo v dolní části Václavského náměstí. Tehdy byla zavedena nepřetržitá služba. Byly schváleny nové stanovy a získány první dopravní prostředky. Ochranný sbor se již po roce přestěhoval do Spálené ulice č. 93 a dále po čtyřech letech do prostoru městské váhy v Havlíčkově ulici. V roce 1911 pak do budovy staré mincovny na Staroměstském náměstí, kde se také v této době objevily i první motorizované prostředky. Stanice byla nejprve financována z příspěvků členů a darů mecenášů, teprve kolem roku 1900 se k financování činnosti přidal Zemský výbor království českého, Česká spořitelna a některé bankovní domy. Dopravní prostředky byly zpočátku velmi primitivní - nosítka, dvoukoláky, různé povozy a kočáry. První vůz značky Laurin a Klement společnost získala od Městské pojišťovny v roce 1910.

¹⁰² SLABÝ, Marek. Vývoj a transformace přednemocniční neodkladné péče na území České republiky s akcentem na problematiku lékařské služby první pomoci, Atestační práce, Praha, 2003.

Sbor ochranný svou pomocí při požárech Šitkovských mlýnů v roce 1858 i během povodní, které provázely Pražany v posledních desetiletích 19. století, získal takový vřelý hlas, že byl žádán o radu a pomoc při zakládání obdobných organizací i v jiných městech, např. v Opavě, Olomouci, Lvově a dalších.

Z informací uvedených v kapitole 4. můžeme zobecnit následující závěry. Ochranná stanice poskytovala zdarma první pomoc při úrazech, neštěstích a náhlých onemocněních a to na ulici, ve veřejných místnostech a továrnách v celém hlavním městě. Použití ambulančního vozu bylo zdarma. Ambulanční vůz převážel pouze těžce nemocné, neinfekční pacienty, jejichž stav vyžadoval odvoz v leže, a nebyla zde jiná možnost. Choromyslní a rodičky nebyly převáženy ambulančním vozem.

Sekundární převoz ambulančním vozem byl možný pouze v případě, kdy objednavatel předložil lístek s diagnózou, předepsaný svým ošetřujícím lékařem, a domluvil se s inspekčním lékařem ve službě na odměně za převoz. Pokud byl v té době hlášen primární výjezd k úrazu, byl sekundární převoz odložen. V případě telegrafických žádostí z pražských nádraží se odvaželo jen v případech jasných nemocí či úrazů.

V obecné rovině je možné shrnout výsledky práce do následujících závěrů, které jsou platné v 19. století i v současnosti. V záchraně lidských životů a zdraví hraje zdravotnická záchranná služba důležitou a nezastupitelnou roli. Představuje a představovala mezičlánek mezi pacientem postiženým náhlým zdravotním problémem a odborným specializovaným zdravotnickým pracovištěm, které poskytuje následnou péči. Zdravotník zasahuje na místě vzniku akutního zdravotního postižení a rychlost i vysoká odborná úroveň jejího zásahu zvyšuje šanci pacienta na přežití, a mnohdy na další kvalitu jeho života. Je evidentní, že záchranná služba prošla složitým vývojem od prvních snah dobrovolných „nadšenců“ až po dnešní organizaci. Kvalita poskytování přednemocniční péče se postupně zvyšovala až po dnešní úroveň. Vyvíjela a zlepšovala se technika – od koní s dvoukoláky, od povozů a kočárů až po ambulantní vozy. Rovněž se zvyšovala kvalifikace zdravotnického personálu. K dobrovolníkům se postupně přidávali lékaři. To však bylo jak v průběhu historie, tak i nyní, vyváženo vysokou finanční náročností, která při omezených veřejných zdrojích byla a je zásadním a trvalým problémem pro fungování organizace.

6. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

6. 1. Literatura

ČORNEJ, Petr. *Dějiny českých zemí*. Havlíčkův Brod : Fragment, 2003. ISBN 80-7200-760-2

FIALOVÁ, Ludmila; HORSKÁ, Pavla; KUČERA, Milan; MAUR, Eduard; MUSIL, Jiří; STLOUKAL, Milan. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha : Mladá fronta, 1996. ISBN 80-204-0283-7

HATTENHAUER, Hans. *Evropské dějiny práva*. Praha : C. H. Beck, 1998. ISBN 80-7179-056-7

LENDEREROVÁ, Milena; JIRÁNEK, Tomáš; MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: Život v 19. století*. Praha : Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1683-4

OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ XVI. Praha : Paseka, 1999. ISBN 80-7185-237-6

PEŠEK, Jiří. *Od aglomerace k velkoměstu*. Praha : Scriptum, 1999. ISBN 80-86197-09-3

SVOBODNÝ, Petr; HLAVÁČKOVÁ, Ludmila. *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha: Triton, 2004. ISBN 80-7254-424-1

SLABÝ, Marek. *Vývoj a transformace přednemocniční neodkladné péče na území České republiky s akcentem na problematiku lékařské služby první pomoci*, Atestační práce, Praha, 2003.

SCHWARZ, Zdeněk. ; KARABCOVÁ, Jiřina.; HLAVÁČEK, Boris. *145 let Záchrané služby hl. m. Prahy*, Praha: ASA, spol. s.r.o., 2002. ISBN 80-902895-2-5

TINKOVÁ, Daniela. *Tělo, věda, stát: Zrození porodnictví v osvícenské Evropě*. Praha: Argo, 2010. ISBN 978-80-257-0223-9

6. 2. Prameny

VILÍMEK. *Vilímkův průvodce po Praze a po výstavě*. Praha 1891. Uloženo v Městské knihovně v Praze.

Pražské noviny: Císařské královské vlastenské noviny. Praha, 1858.

Posel z Prahy. Praha 1871 – 1879.

Národní listy. Praha, 1872 – 1911.

Národní politika. Praha, 1908.

Právo lidu. Praha, 1898.

Pražský ilustrovaný kurýr. Praha, 1893.

ŠIMSA, Jan. *Přírodní léčba a domácí lékař, díl II.* Praha : F. Strnadel a spol. Rok vydání neuveden.

Věstník obecní Královského hlavního města Prahy. Praha, 1911.

7. SUMMARY

This bachelor thesis deals with City of Prague Emergency Medical Service, its genesis and social-cultural context. The topic and methods of research are presented in the Introduction. First chapter describes basic social and cultural transformation related to big cities founded in the 19th century.

Following chapter deals with gradual development of medicine to modern science. It is particularly oriented to contemporary population opinion of hygiene and health. The essential milestone in medicine – the medicalization of the community – is also highlighted. In the 19th century the crucial transformation of medical care supplying and human point of view to medicine happened.

The chapter about the establishment of “Crew of Voluntary Protectors During Fires and Natural Disasters in Prague” is the fundamental part of this bachelor thesis. The context of the establishment of the Crew and presentation of its existence at its early decades is described. It also deals with the examples of crew activity, important members and the explanation of financing way.

Available information could give a summary actual in 19th century as well as now. Emergency medical service plays important and unique role in saving of humans’ lives and health. It creates connecting link between patient afflicted by sudden health problem and specialized medical station providing consecutive care. Sanitarist intervenes in the place of acute health afflictions, the speed and high level of his skills increase the chance of patient’s staying alive and often the quality of patient’s further life.

It is evident that emergency medical service has gone through complicated development from first efforts of voluntary enthusiasts to nowadays organization. The quality of pre-hospital care gradually increased to the present level. Technology has also developed – from horses with handcarts, followed by carriers and carriages to today’s ambulance cars. The abilities of medical crew have also increased. Doctors gradually added to voluntaries. It has been in history and also now compensated by high financial

demanding which is and also will be thank to limited public sources essential and durable problem of organization working.

8. PŘÍLOHA

Obrázek 1 - Ambulanční vůz I.

Obrázek 2 - Ambulanční vůz II.

Obrázek 4

Záchraná stanice rok po svém založení zřídila r. 1891 dočasnou stanici na jubilejní výstavě.

Obrázek 5

Ambulanční automobil zakoupený Pražskou městskou pojišťovnou